

D88/09

14 september 1988

DAS MINISTERIUM FUER STAATSSICHERHEIT DER DDR
DE VERTICALE ORGANISATIE

Het ministerie voor Staatsveiligheid (Duits acroniem: MfS) opereert niet alleen vanuit zijn hoofdkwartier aan de Normannenstrasse 22 in Berlijn-Lichtenberg. Ook op districts- en "Kreis"-niveau is de Oostduitse geheime dienst ruim vertegenwoordigd. In deze FOCUS wordt aandacht besteed aan de verticale organisatie (de regionale en lokale 'filialen') van het MfS. Dit is te meer noodzakelijk omdat de daartoe behorende kantoren en bureaus niet alleen defensief maar ook offensief actief zijn, hetgeen moge blijken uit het feit dat de inlichtingendienst van het ministerie ruim 1200 van zijn 2700 functionarissen heeft gestationeerd in de verschillende districten en kringen van de DDR.

DAS MINISTERIUM FUER STAATSSICHERHEIT DER DDR
IV: DE VERTICALE ORGANISATIE

Bij de opbouw van de organisatie van het oorspronkelijke ministerie voor Staatsveiligheid (MfS) in 1950 is in ruime mate rekening gehouden met de toenmalige administratieve indeling van de DDR in vijf min of meer onafhankelijk functionerende "Laender" alsmede het min of meer zelfstandige Groot-Berlijn (de stad Oost-Berlijn en omliggende gebieden). Een effectief functioneren van het ministerie vereiste dat de Oostduitse geheime dienst ook op regionaal niveau was vertegenwoordigd. Zo werden MfS-kantoren opgericht in Brandenburg, Mecklenburg, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Thuringen en Groot-Berlijn.*

In de jonge, centralistisch georiënteerde volksdemocratie werd de relatief grote zelfstandigheid van de verschillende Laender al spoedig een belangrijk struikelblok voor de vestiging van de alleenheerschappij van de SED (de Oostduitse CP), die haar greep op de DDR wilde versterken door een strak vanuit de hoofdstad Oost-Berlijn gedirigeerd en gecontroleerd beleid. Bij wettelijke regeling van 23 juli 1952 werden de Laender dan ook opgeheven en vervangen door veertien veel sterker met Oost-Berlijn verbonden districten. Het MfS is deze ontwikkeling op de voet gevolgd. Analoot aan de veranderde administratieve indeling werden de vijf "Landesverwaltungen" opgedoekt en veertien nieuwe districtskantoren ingericht. De Verwaltung Groot-Berlijn werd gehandhaafd en later omgedoopt tot de Verwaltung Berlin. Deze regionale organisatie van het MfS is tot op heden blijven bestaan** .

Qua organisatie is een MfS-districtskantoor in feite een copie op schaal van het hoofdkwartier in Oost-Berlijn. De verschillende hoofdafdelingen en afdelingen van de centrale vestiging worden in een Bezirksverwaltung weerspiegeld in afdelingen en "Referate" (secties). Alleen de onderdelen van het hoofdkwartier, die een typisch takenpakket op nationaal niveau hebben, zijn in de verschillende districtskantoren van het MfS niet vertegenwoordigd.** Het bovenstaande impliceert dat ook de inlichtingendienst van het MfS op regionaal niveau op schaalmodel is gepresenteerd. In elk districtskantoor is naast veiligheidsfunctionarissen dan ook een aantal medewerkers in de inlichtingsfeer werkzaam. Het totale personeelsbestand van een districtskantoor dient op ongeveer 300 a 400 hauptamtliche Mitarbeiter geschat te worden. De "Bezirkszentralen" in Leipzig en Rostock tellen waarschijnlijk nog meer vaste medewerkers.

Elk districtskantoor wordt geleid door een kolonel of generaal van het MfS.**** In de jaren vijftig en zestig was de generaalsrang voor de leider van een MfS-Bezirksverwaltung nog een uitzondering. Omdat het ministerie in zijn kaderpolitiek het toenemen van het aantal dienstjaren -ook in dezelfde functie- koppelt aan een geleidelijke stijging in rang, is ook in de top van de districtskantoren in de loop van de jaren zeventig een zekere ranginflatie opgetreden. Deze werd nog versterkt door de personele immobiliteit, die de hoogste echelons van het MfS kenmerkt, waardoor het gemiddelde aantal dienstjaren in topfuncties fors is toegenomen. Bovendien worden nieuwe "Bezirkschefs" van het MfS bij voorkeur gerecruteerd uit de hogere kaders, die

---

*K.W. FRICKE, Die DDR-Staatssicherheit. Entwicklung, Strukturen, Aktionsfelder Keulen 1982, p. 60

**FRICKE, DDR-Staatssicherheit , pp. 61-62.

***FRICKE, DDR-Staatssicherheit , pp. 62-63.

****FRICKE, DDR-Staatssicherheit , p. 64.

reeds een relatief lange loopbaan in het ministerie achter zich hebben, zodat zij al voor hun benoeming tot leider van een districtskantoor een toprang bereikt hebben.

Een leider van een MfS-districtskantoor maakt krachtens zijn functie in het staatsapparaat tevens deel uit van de regionale leiding van de SED. Op basis van de bekende SED-gegevens is het navolgende overzicht van de regionale kantoren van het MfS en hun chefs samengesteld:

- Verwaltung Berlin
Locatie: Berlin-Prenzlauer Berg, Prenzlauer Allee 63-77
Leider: generaalmaajor Wolfgang SCHWANITZ (tot juni 1987*)
- Bezirksverwaltung Cottbus
Locatie: Cottbus, Am Nordrand
Leider: generaalmaajor? Horst FITZNER (sinds februari 1984)
- Bezirksverwaltung Dresden
Locatie: Dresden, Bautzener Strasse 111-116
Leider: generaalmaajor Horst BOEHM (sinds juli 1981)
- Bezirksverwaltung Erfurt
Locatie: Erfurt Andreasstrasse 38
Leider: generaalmaajor Jozef SCHWARZ (sinds februari 1984)
- Bezirksverwaltung Frankfurt
Locatie: Frankfurt/Oder, Otto-Grotewohl-Strasse 33
Leider: generaalmaajor Herbert STOESS (sinds februari 1981)
- Bezirksverwaltung Gera
Locatie: Gera, Rudolf-Diener-Strasse 4
Leider: kolonel Dieter LEHMANN (sinds mei 1971)
- Bezirksverwaltung Halle
Locatie: Halle/Saale, Gimritzer Damm
Leider: generaalmaajor Heinz SCHMIDT (sinds februari 1974)
- Bezirksverwaltung Karl-Marx-Stadt
Locatie: Karl-Marx-Stadt, Dr.-Richard-Sorge-Strasse 35
Leider: generaalmaajor Siegfried GEHLERT (sinds 1959)
- Bezirksverwaltung Leipzig
Locatie: Leipzig, Dittrichring 24
Leider: generaalmaajor Manfred HUMMITZSCH (sinds juni 1967)
- Bezirksverwaltung Magdeburg
Locatie: Magdeburg, Walther-Rathenau-Strasse 88
Leider: kolonel Wilfried MUELLER (sinds juli 1981)
- Bezirksverwaltung Neubrandenburg
Locatie: Neubrandenburg, Leninstrasse 120
Leider: kolonel Peter KOCH (sinds februari 1979)
- Bezirksverwaltung Potsdam
Locatie: Potsdam, Hegelallee 8
Leider: generaalmaajor Helmut SCHICKART (sinds februar 1986)
- Bezirksverwaltung Rostock
Locatie: Rostock, August-Bebel-Strasse 15
Leider: kolonel Rudolf MITTAG (sinds maart 1976)
- Bezirksverwaltung Schwerin
Locatie: Schwerin, Demmlerplatz 1-2
Leider: kolonel Werner KORTH (sinds augustus 1968)

---

*SCHWANITZ werd in juni 1987 tot plaatsvervangend minister van het MfS benoemd. Zijn opvolger in het districtskantoor is dzz. niet bekend.

- Bezirksverwaltung SUHL

Locatie: Suhl, Hoelderlinstrasse 1

Leider: generaalmaajoor Gerhard LANGE (sinds februari 1984)

Behalve de hiervoor genoemde regionale filialen heeft het MfS nog een "Verwaltung Wismut", geleid door kolonel Herbert HENTSCHE. Dit kantoor werd kort na het ontstaan van het MfS gevormd en diende samen met de Sovjetrussische veiligheidsorganen zorg te dragen voor de beveiliging van de uraniumertswinning in Saksen en Thuringen. De "Verwaltung" ontleende haar naam aan de na de Tweede Wereldoorlog gevormde Sovjetrussische vennootschap Wismut, die het erts won. Omdat het bedrijf in Siegmars-Schoenau gevestigd was, vestigde het MfS aanvankelijk hier zijn kantoor. Toen in 1954 de DDR een partner werd in de vennootschap, werd de zetel van de onderneming verplaatst naar Karl-Marx-Stadt. Het MfS-kantoor verhuisde mee en vestigde zich aan de Jagdschaenkenstrasse 56 in Karl-Marx-Stadt, maar bleef onafhankelijk van het daar ook gevestigde districtskantoor van het ministerie functioneren* .

In ieder DDR-district bestaat behalve een MfS-kantoor ook een wachteenheid van de Oostduitse geheime dienst (bijvoorbeeld de wachteenheden "Fritz SCHMENKEL" in Karl-Marx-Stadt en "Robert KORB" in Magdeburg). Deze eenheden hebben in de districten dezelfde taak als het "Wachtregiment Felix DZIERZYNSKI" op nationaal niveau: het beschermen van gevoelige objecten van het MfS, de SED en de staat. Voor zover bekend opereren de eenheden echter los van het nationale wachtregiment en staan zij onder het bevel van de leiders van de MfS-districtskantoren.

De kleinste onderdelen van de verticale organisatie van het MfS zijn de circa 250 kring- en objectbureaus van het ministerie. De kringbureaus vertegenwoordigen de geheime dienst op lokaal niveau in de onderdistricten (kringen) van de DDR en soms in de stadswijken van de grote Oostduitse steden. Zij zijn ondergeschikt aan het MfS-kantoor in het betreffende overkoepelende district, maar in de regel daarvan wel ruimtelijk gescheiden. Zo is bijvoorbeeld het MfS-districtskantoor van Karl-Marx-Stadt gevestigd aan de Dr.-Richard-Sorge-Strasse 35, terwijl het kringbureau, dat alleen in de stad opereert, is gelocaliseerd aan de Kurt-Berthel-Strasse 17. De organisatorische structuur en het personeelsbestand van een MfS-kringbureau is doorgaans toegesneden op de politieke en sociaal-economische situatie in het betreffende onderdistrict. Meestal telt een kringbureau tussen de 20 en 30 vaste functionarissen** .

Niet veel kleiner zijn tenslotte de objectbureaus van het MfS. Zij dienen de grote bedrijven van de industrie en het bouw- en verkeerswezen te beveiligen tegen spionage en sabotage. In de kleinere bedrijven worden deze taken veelal overgenomen door het naburige kringbureau, in sommige gevallen door enkele gedetacheerde MfS-medewerkers. Laatstgenoemden treden normaal op als vertegenwoordigers van de Staatsveiligheid en zijn doorgaans niet actief onder een conspiratieve dekmantel*** .

---

*FRICKE, DDR-Staatssicherheit , p. 62

**FRICKE, DDR-Staatssicherheit , pp. 64-65 .

***FRICKE, DDR-Staatssicherheit , pp. 64-65.